

Krúdy Gyula nyírségi lábnyomai

Egy-egy település nagy szülöttének emléke alakítóan sugárzik vissza a szülővidék életére is. Ismertebbé, sőt elismertebbé teszi, miközben az emberi teljesítmény példázatát is folyamatosan odaállítja az utókor elé. A kimagasló személyiség a maga vonásait alkotó módon rajzolja rá szűkebb hazájának arcára. Egy olyan fiatal városnak, mint Nyíregyháza, kezdetben még a kultúrát formáló szimbólumát is a településen kívülről kellett hoznia. A 19. század végétől így szerette a magáévá Bessenyei Györgyöt, 1940. május 2-án még a hamvait is, „ide telepítve” Bakonszegről a város földjébe. A régiót meghatározó szellemi fókuszok szerepében később a város szülöttei közül is többen Bessenyei György közelébe nőttek.

Az 1878. október 21-én, Nyíregyházán a világra érkező Krúdy Gyula nemcsak a szűkebb hazának és az országnak, hanem a 20. század első fele világirodalmának is kiemelkedő személyisége volt. Virginia Woolf, Marcel Proust, James Joyce mellett egyike azoknak, akik a századelőn új irányt szabtak az egyetemes próza alakulásának. Az író – akinek nagyapja 1848-ban honvédkapitányként küzdött a szabadságért – 1896-ban, a millennium évében érkezett Budapestre, és kezdte ábrázolni művészetével egyszerre leleplezően és varázslatosan a nagyvárosi létet, az immár Európa egyik gazdasági és szellemi központjává nőtt főváros világát. De hőseinek csak egyik meghatározó terepe volt a Duna menti nagyváros, a Krúdy-szereplők kétfajta létezési térben mozogtak az író egész pályáján. A másik, novellák, regények sorába emelt otthonuk a magyar vidék maradt, elsősorban a Nyírség, ahonnan az író származott. Már öregedve, megrendülve vetette papírra: „Ennek a városnak voltam az írója, mióta első regényeimet, elbeszéléseimet írni kezdtem. Az én olvasóim sohase kérdezték, hol születtem. Minden írásomból kitűnik, hogy nyíregyházi vagyok, aki büszke származására... Ezek a könyvek éppen úgy jelentik a régi Nyíregyházát, mint a város múzeumai.” Az egykori városnak és a Nyírségnek az író műveiből szabályos geográfiai és kultúrtörténeti rajzát lehet rekonstruálni. Ilyen művei például a *Nyíri csend* (1903), *Az álmok hőse* (1906), *A pajkos Gálék*, (1906), *A szakállszárítón* (1906), a *Hét szilvafa* (1907), az *Andráscsik örököse* (1909), a *Szindbád ifjúsága* (1911), a *Napraforgó* (1918),

az *N.N.* (1922), *Az utolsó gavallér* (1925), a *Valakit elvisz az ördög* (1928), az *Etel király kincse* (1931), *A tiszzaeszlári Solymosi Eszter* (1931) című alkotások.

Az európai regénynek elsősorban a tér-idő hagyományos kezelésének felbontásával új utakat mutató Krúdy Gyula az egyetemes irodalomban is páratlanul termékeny alkotónak minősül. Egyszerre több szépirodalmi műfajban alkotott: mintegy hatvan regényt, háromezer novellát, több száz ifjúsági elbeszélést, négy színművet és ezernél is több cikket, karcolatot hagyott az utókorra. Műveit (már 1918-tól) csaknem húsz nyelvre fordították le. E hatalmas életművet ugyanakkor a folyamatosan magas fokú igényesség mértékével teremtette meg. Az írói életformájára és műveire büszke, s az őt ebben a tudatában megsértő huszártisztet párbajra hívó, s ott megszabdoló, a nők, az utazások, a fogadók világában otthonos, az örökké szerelmes Krúdy hagyományos képéhez a megfeszített éjszakai munka, a kiemelkedő minőség és a magas fokú írói önfegyelem is meghatározóan hozzátartozik.

A nyíregyházi írónak szinte minden ismertebb hőse önarckép-természetű, és csaknem minden története visel magán önéletrajzi vonásokat. Ezért is emelkednek fel újra meg újra műveiben a nyírségi emlékek, s ekként írja bele Krúdy kisebb hazája múltba tűnő képeit, szülővárosa fényeit és árnyékait a világirodalomba. Az értetlen kritikától korábban álmodozónak vagy ködlovagnak lefestett író a maga művészi eszközeivel valójában a 20. század eleji európai ember alapvető sorsproblémáira kereste a választ. Folyamatosan szembesült a kor leggyötrőbb kérdéseivel. A nagyvárosi életet meghatározó korai kapitalista időszak törtetésének, a kor emberalakjaiba leképeződő karrivágyának, kiméletlenségének, a magyar arisztokrácia tehetetlenségének megnevező leleplezése mellett ezért kerültek látómezejébe e világ áldozatai: a létezés peremére szorult rétegek, a szegények s a múltban élő, a jelent már követni képtelen figurák. Majd pedig a tömeghisztériák, a kirekesztő szélsőségek újabb veszedelmei. Egyik legjellegzetesebb figurája, Szindbád, a hajós, ahogyan a többi hőse is, ezért nem csupán önarckép, hanem egyszersemind a századelő útkereső emberének metaforája. Nagyszabású írói válasz a többretegűen értelmezett, a korabeli emberi helyzetekből leszűrt és elvonatkoztatott sorstapasztalatra s a társadalomból az író felé lobogó mind gyötrelmebb kérdésekre. Szindbád alakja a mindennapokba rejtett értékek, az életöröm, a szabadságészme és az emberi integritásélmény átmentése a mind égetőbb társadalmi krízisből az irodalom szimbolikus-lélektani dimenziójába.

Talán jelképes, hogy Krúdy-Szindbád ugyanabban az évben (1933. május 15-én) távozik el a világból, s marad örökre a meg nem köthető, bakának be nem sorozható, haláltáborokba nem zárható, golyóval, kötéllel ki nem végezhető, más nemzetek ellen katonának nem küldhető irodalmi „hős”, amikor az európai embert rövidesen legszörnyűbb tragédiái felé sodró Hitler Németországban hatalomra jut. De előbb, még 1931-ben, néhány évvel halála előtt átfogó regényben írja meg *A tiszzaeszlári Solymosi Eszter* történetét, az előítéletek s a diszkrimináció elleni nagy tiltakozását. Ami ismét erre a tájra s Nyíregyházára vezet vissza emlékeit. A világtörténelem folyamatirányait pontosan és érzékenyen észlelő, látó Krúdy egyetemes érvényű tudatosságáról vall, hogy a kulturális és faji különbségtétel, a szélsőségek elleni regénye két évvel korábban jelenik meg, mint a nagy német író, Thomas Mann: *József és testvérei* című munkájának első része, amelyben a közismert német humanista emeli fel szavát a náci eszmék ellen: vagyis a zsidó mítosz rekonstruálásával fordul szembe a faszálódó Németország torz eszméivel.

Krúdy Gyula jelennek szóló üzenete kettős tehát. Egyszerre vezeti el az embert az élet szépségei, az örömök, az álmok vidékeire, és egyszerre ösztönzi a maga társadalmi valóságának folytonos értelmezésére, az irodalom nagy kiáltásainak meghallására is.

Amikor az író Budapesten örökre lehunyta szemét, akkorra már a villanyát is kikapcsolták. Gyertyafénynél dolgozott, mert korábbi kiállásai s elszegényedése miatt a kor kultúrpolitikai erői egyre jobban elszigetelték a megjelenés fórumaitól. A vagyonát halála után számba vevő okirat csupán néhány ruhadarabot tudott megjelölni. De Krúdy igazi vagyona akkor már az európai szellem legmagasabb birodalmában volt. S mint minden kreatív nagy művészé, sokszorosán szétterjedt, nyomokat hagyott, nemcsak az irodalomban, hanem a film-és a festőművészetben is.

A 20. századi magyar kultúra egyik legnagyobb írójának emlékét szülővárosa – szobrokkal, emléktáblákkal, könyvekkel, konferenciákkal – eddig is méltó módon gondozta. S ezt a hagyományt folytatja tovább, ha odairja Krúdy Gyula nevét annak a teremnek a falára, amelynek emberi-gondolati-történelmi teréből, a Solymosi Eszter-per helyszínéről – az emberi értelem, a szolidaritás, a személyes és a közösségi identitás nevében – utolsó nagy üzenetei egyikét az író megfogalmazta, s ahonnan regényének témáját merítette. Máig szóló nagy mementóként az utókornak. S aki – minden egyetemes művészi értéke mellett – még kisebb hazájának világát: Nyíregyházát

és a Nyírség folyócskáit, tavait, a nádasokat, az akácos dűlőutakat, a homokbuckákat s az egykor itt élt jeles és jeltelen emberek arcát is végérvényesen beírta a világirodalomba.

(A nyíregyházi Városháza Krúdy-termének avatására, Nyíregyháza, 2003. szeptember 25.)

(2003)